

Ο ΕΜΠΕΙΡΙΚΟΣ ΚΟΣΜΟΣ ΩΣ ΑΝΤΑΝΑΚΛΑΣΗ ΤΟΥ ΠΡΑΓΜΑΤΙΚΟΥ (της Κρυσταλλίας Ιωαννίδου)

Η Ινδική σκέψη, καθ' όλη τη διάρκεια της μακράς ιστορίας της, χαρακτηρίζεται από την πεποίθηση ότι πίσω από τη συνεχή ροή των φαινομένων υπάρχει κάτι το άφθαρτο και το Απόλυτο, που για τη γνώση του και την πραγμάτωσή του, η Ινδική εσωτερική παράδοση αφιέρωσε την αποκλειστική της φροντίδα. Αυτό

το κάτι που οι Ινδοί αποκαλούν Μπράχμαν, Υπέρτατο Πνεύμα, μόνη Πραγματικότητα, Αγέννητο, Αιώνιο, Αυθύπαρκτο, Απεριόριστο, Απροσδιόριστο και Ακατανόητο, βρίσκεται έξω από τις κατηγορίες της νόησης και δεν υπόκειται σε κανένα προσδιορισμό. Τόσο οι Βέδες όσο και οι Ουπανισάντες ασχολούνται με τη σπουδή του Μπράχμαν.

Όλοι οι Ινδοί πνευματικοί διδάσκαλοι είναι ένθερμοι σπουδαστές και απόστολοι των Ουπανισάντες. Γράφτηκαν στη σανσκριτική γλώσσα και η μετάφρασή τους καθώς και η μετάδοση των νοημάτων τους είναι δύσκολη, ιδιαίτερα για το Δυτικό κόσμο.

Ο Σρι Αουρομπίντο υποστηρίζει ότι η πανεπιστημιακή μόρφωση δεν αρκεί, γι' αυτό και μπορεί να οδηγήσει σε σφάλματα και αλλοιώσεις, κριτικάροντας τον καθηγητή Max Muller που προσπάθησε να κάνει μετάφραση των «ιερών άγιων βιβλίων της Ανατολής», που με τη μελέτη τους – όπως λέει ο Αουρομπίντο – «ο άνθρωπος ξεπερνάει το επίπεδο σκέψης του εμπειρικού κόσμου και ανεβαίνει στη γνώση του Απ όλυτου, του Αιώνιου και του Ατελεύτητου». Οι Ουπανισάντες ενέπνευσαν κάθε θρησκεία και φιλοσοφικό σύστημα του κόσμου. Αυτό συνέβη ιδιαίτερα με την

Ελληνική φιλοσοφία καθώς ανάμεσά τους υπάρχουν εντυπωσιακές ομοιότητες, οι οποίες δεν μπορεί να είναι τυχαίες. Πρέπει να υπάρχει κάποια σχέση των Ουπανισάντς με τους Ίωνες σοφούς, τον Ηράκλειτο, τον Πυθαγόρα, τον Μεγασθένη, τον Ηρόδοτο και τον Πλάτωνα. Φαίνεται ότι οι προαναφερθέντες φιλόσοφοι καθώς και άλλοι Έλληνες και Ρωμαίοι, είχαν μνηθεί στην Ινδική φιλοσοφία, τη Σοφία των Βεδών και των Ουπανισάντς.

Ιδιαίτερες ομοιότητες υπάρχουν στα βιβλία του Πλάτωνα: Τίμαιος, Πολιτεία, Φαίδρος, Φαίδων, Θεαίτητος, Παρμενίδης κλπ. Τόσο στον Πλάτωνα όσο και στις Ουπανισάντς, απορρίπτεται η εμπειρία των αισθήσεων – που οδηγεί στο φαινομενικό κόσμο, στον κόσμο των σκιών όπως περιγράφεται στην Πολιτεία στο μύθο της σπηλιάς – με την οποία ο άνθρωπος αποκτά μόνο μια εντύπωση (τη δόξα) ενώ ο άλλος δρόμος, αυτός της νόησης, οδηγεί στη Γνώση (την Επιστήμη). Όπως στα Πλατωνικά κείμενα, έχουμε δύο είδη γνώσης: την κατώτερη της εμπειρίας που οδηγεί στη δόκηση, και την ανώτερη της ανάτασης του νου που οδηγεί στη «Γνώση», έτσι και στις Ουπανισάντς έχουμε την κατώτερη προς τον φαινομενικό κόσμο, ή *paranidya*, και την ανώτερη προς το Μπράχμαν, ή *aparavidya*. Ο Πλάτωνας, όπως και οι Ουπανισάντς, στρέφει τη σκέψη και την αναζήτηση από τον κόσμο της εμπειρίας προς ένα άλλο κόσμο νοητό, «εκεί που η ψυχή θα αναπολήσει και θα θυμηθεί τις άφθαρτες και αιώνιες Ιδέες».

Πριν ο άνθρωπος γίνει γνώστης αυτής της πραγματικότητας, τόσο στον Πλάτωνα όσο και στις Ουπανισάντς, είναι σαν να κοιμάται! Στο έργο «Μένων», ο Πλάτων χαρακτηρίζει τον άνθρωπο εκείνο σαν «υπνοβάτη που κυνηγάει φαντάσματα» ενώ στην Κάτχα Ουπανισάντ, ο Γιάμα φωνάζει στον μαθητή του: «Ξύπνα και λάβε φωτισμό». Το φως σαν σύμβολο και σαν εικόνα για να υποδηλώσει το θείο, το βρίσκουμε τόσο στα Πλατωνικά κείμενα όσο και στις Ουπανισάντς. Στην Πολιτεία, ο ήλιος, το φως του κόσμου της εμπειρίας παρομοιάζεται με το «Αγαθό» ή το «θείον» του κόσμου των Ιδεών. Οι Ουπανισάντς χρησιμοποιούν κατά παρόμοιο τρόπο το φως ως σύμβολο όταν αναφέρονται στο Απόλυτο ΟΝ, το Μπράχμαν.

Στην Τσαντόγια Ουπανισάντ διαβάζουμε:

«Το Μπράχμαν είναι ο ήλιος του σύμπαντος». «Ο ορατός ήλιος είναι η (φαινομενική) μορφή του Μπράχμαν»

Και στη Σβετασβάταρα Ουπανισάντ:

«Όπως ο ήλιος με τη λάμψη του φωτίζει όλο το χώρο προς τα επάνω, προς τα κάτω και πέρα, έτσι κι ένας λατρευτός θεός, ο θεματοφύλακας όλης της καλοσύνης και της μεγαλοσύνης, διαφεντεύει οτιδήποτε είναι Αιτία».

Αυτό το φως, στον Πλατωνικό λόγο γίνεται ένας προβολέας για να φωτιστεί ο εσωτερικός «Εαυτός» και να γίνει γνωστός πέρα από το στενό «Εγώ» (γνώθι σαυτόν). Αυτός ο «Εαυτός» πέρα από το στενό εγώ είναι καθρέφτισμα και αφετηρία της κοινωνίας με τις Ιδέες και με την υπέρτατη Ιδέα, το «Αγαθό», με το οποίο συγγενεύει και προς το οποίο ο Φωτισμένος έλκεται από τη «θύμηση» και από τον «έρωτα» (Μένων, Αλκιβιάδης, Συμπόσιο). Στις Ουπανισάντς κυριαρχεί η ίδια αναζήτηση. Για να γνωρίσει ο άνθρωπος την υπέρτατη αλήθεια, πρέπει να νιώσει και να βιώσει το Μπράχμαν – δηλαδή «το φως που φωτίζει όλα τα όντα», την πρώτη ουσία που βρίσκεται πέρα από τη νόηση – και να ζήσει την ενότητα με το Άτμαν. Απόρριψη της εμπειρικής γνώσης και στροφή προς τη νόηση βρίσκουμε με απaráλλαχτες σχεδόν εικόνες, στην Πολιτεία. Για τον Πλάτωνα, ο κόσμος της εμπειρίας είναι η «σκιά της πραγματικότητας». Στο μύθο της Σπηλιάς, οι άνθρωποι βρίσκονται αλυσοδεμένοι με την πλάτη προς το φως και γνωρίζουν μόνο τις σκιές που προβάλλονται σαν φαντάσματα στον τοίχο μπροστά τους. Εκείνος όμως, που θα λυθεί και θα κοιτάξει προς το αληθινό φως, «θα μείνει θαμπωμένος από τη μεγάλη του λάμψη».

Η Σβετασβάταρα Ουπανισάντ μιλάει για τη maya, «την πνευματική τυφλότητα εκείνου που δεν έχει αληθινή γνώση ή vidya» (απόσπασμα από το «Πλάτων και Ουπανισάντ», Β. Βιτσαξής). Η Σβετασβάταρα Ουπανισάντ μάς μιλάει για τη maya, «την ψευδαίσθηση» του εμπειρικού κόσμου. Στην Κάτχα Ουπανισάντ, γίνεται λόγος για το σκοτάδι στο οποίο βυθίζει τον άνθρωπο η avidya (πνευματική τυφλότητα ή αγνωσία) και μέσα στο οποίο προβάλλει σαν φάντασμα ο κόσμος της maya.

«Όπως βλέπει κανείς πως ένα όνειρο και μια μαγεία δεν είναι αληθινά, ή ακόμα μια πόλη στον ουρανό, έτσι βλέπει ολόκληρο το Σύμπαν, όχι αληθινό, από τις Ουπανισάντς ο Σοφός».

(Μαντούκια Ουπανισάντ)

«Θα πρέπει κανείς να γνωρίζει πως η φύση είναι ψευδαίσθηση, maya»

(Σβετασβάταρα Ουπανισάντ)

Οι περισσότεροι από εμάς δυσκολεύονται πολύ στο να διατηρούν κάθε στιγμή τη συνείδηση των περιορισμών και της σχετικότητας του κόσμου της εμπειρίας. Τα μοντέλα της πραγματικότητας που φτιάχνουμε με τη σκέψη μας – γιατί αυτή είναι η ευκολότερη διαδικασία – μας οδηγούν στο να τα θεωρούμε σαν τα μόνα στοιχεία της πραγματικότητας και έτσι, επαναπαυόμαστε στην αληθοφάνειά τους. Ένας από τους βασικούς στόχους των Ουπανισάντς είναι ακριβώς η απαλλαγή από την παραπάνω σύγχυση και πλάνη. Στην Κάτχα Ουπανισάντ διαβάζουμε:

«Όποιος ακούσει αυτό που δεν ακούγεται, όποιος πιάσει αυτό που δεν πιάνεται, όποιος δει αυτό που δεν βλέπεται, όποιος γευτεί και μυρίσει αυτό που δεν έχει γεύση και οσμή, αυτό που δεν έχει αρχή και τέλος, αυτό που είναι το μεγαλύτερο και το μικρότερο συνάμα, αυτός θα ελευθερωθεί από τα δεσμά του θανάτου»

Η περιγραφή του Θείου και του Απόλυτου (ή της Θείας Σοφίας και Επιστήμης) με το λόγο ή, καλύτερα, με τα γλωσσικά σύμβολα, αναγνωρίζεται σαν κάτι αδύνατο από τον Πλάτωνα, στον Τίμαιο και στην Έβδομη Επιστολή στον Δίωνα. Στον Τίμαιο λέγει:

«Είναι δύσκολο να βρει κανείς τον Δημιουργό και Πατέρα του σύμπαντος, και όταν ακόμη τον βρει, είναι αδύνατο να μιλήσει γι' Αυτόν.»

Σαν τρόπο έκφρασης του υπερβατικού, τόσο ο Πλάτων όσο και οι Ουπανισάντς καταφεύγουν στην αποφαιτική μέθοδο. Στην προσπάθειά μας να κάνουμε μια σύγκριση, επιλέξαμε δύο παρόμοια κείμενα.

Στον Παρμενίδα, ο Πλάτων υποστηρίζει:

«Ούτε οποιοσδήποτε λόγος ούτε οποιοδήποτε όνομα ανήκει στο Εν. Γιατί δεν είναι ούτε το όλον ούτε τα μέρη του. Δεν είναι ούτε

ευθύ ούτε κυκλικό. Δεν είναι ούτε μέσα σε άλλο πράγμα ούτε στον εαυτό του. Δεν είναι ούτε σε κίνηση ούτε σε ακινησία. Δεν είναι ούτε όμοιο ούτε διαφορετικό. Δεν είναι ούτε ίσιο ούτε άνισο με κάτι άλλο. Δεν είναι ούτε στο παρελθόν ούτε στο παρόν ούτε στο μέλλον.»

Αυτή η άρνηση (σε κάτι) δεν σημαίνει κατ' ανάγκη την ανυπαρξία. Το ότι κάτι δεν είναι ούτε έτσι ούτε αλλιώς, ούτε αυτό ούτε εκείνο, δεν σημαίνει πως αυτό το κάτι δεν υπάρχει αλλά πως είναι κάτι άλλο, ασύλληπτο, άπιαστο και ακατανόητο από τις αισθήσεις. Αυτή την αποφασιστικότητα σε αναφορά προς το Άφθαρτο, το Απόλυτο, το Μπράχμαν, τη βρίσκουμε και στις Ουπανισάντς διατυπωμένη με τη σανσκριτική ρήση *neti-neti*, που σημαίνει ούτε-ούτε. Στη Μπρχανταρανυάκα Ουπανισάντ διαβάζουμε:

«Το άφθαρτο δεν είναι ούτε τραχύ ούτε λεπτό, ούτε κοντό ούτε μακρύ, ούτε λαμπερό (σαν τη φωτιά) ούτε ρευστό (σαν το νερό). Δίχως σκιά, δίχως σκοτάδι, δίχως αέρα, δίχως χώρο, δίχως αντίσταση στην αφή, δίχως μυρωδιά, δίχως γεύση, δίχως μάτι, δίχως αυτί, δίχως φωνή, δίχως άνεμο, δίχως ενέργεια, δίχως πνοή, δίχως στόμα, δίχως μέτρημα, δίχως εσωτερικό, δίχως εξωτερικό.»

Παρόλα αυτά, οι άνθρωποι θέλουν να μιλούν γι' αυτή την υπέρτατη Αλήθεια και έτσι οι Ινδοί, με τη χαρακτηριστική τους ικανότητα να τυλίγουν τα πάντα στο πέπλο του μύθου, εμφάνισαν το Μπράχμαν σαν μια θεϊκή οντότητα. Με ιδιαίτερη θέση στα ιερά κείμενα και τα Ινδικά έπη, το τοποθετούν στη βαθύτερη ουσία όλων των θεών και θεαινών που λατρεύουν, παράλληλα όμως επισημαίνουν και διευκρινίζουν πως όλοι οι θεοί και οι θεές δεν είναι παρά αντανάκλασή Του. Στη Μπρχανταρανυάκα Ουπανισάντ διαβάζουμε:

«Ο κόσμος λέει: Πίστεψε σε αυτό τον θεό, πίστεψε σε αυτή την θεά και έχει δίκιο. Γιατί κάθε θεός και κάθε θεά είναι δημιουργία του Μπράχμαν και το Μπράχμαν είναι όλοι οι θεοί.»

Η εκδήλωση του Μπράχμαν στο επίπεδο της ανθρώπινης ψυχής ονομάζεται Άτμαν (ή στη θεοσοφική ορολογία, εσωτερικός

εαυτός). Ο μύθος του Ίντρα και του Βιροτσάνα που αναφέρεται στη Χαντόγυα Ουπανισάντ, φωτίζει ωραία το γεγονός πως χρειάζεται κατάλληλη και επίμονη αναζήτηση για να καταλάβει κανείς τη φύση του εσωτερικού εαυτού, του Άτμαν. Ο εσωτερικός εαυτός, το Άτμαν, μας λένε οι Ουπανισάντς, δεν πρέπει να συγχέεται με το σώμα – που είναι μόνο η προσωρινή κατοικία του – ούτε με τις διάφορες βαθμίδες της εμπειρίας. Όσο κανείς ταυτίζεται με το σώμα, τόσο ταλαντεύεται ανάμεσα στην απόλαυση και τον πόνο. Όταν κανείς απαλλαγεί από τη λανθασμένη αυτή ταύτιση, δεν νιώθει πια ούτε απόλαυση ούτε πόνο. Όταν αποκτηθεί η αληθινή γνώση, ο εσωτερικός εαυτός συνειδητοποιεί τη φύση του σαν μακαριότητα και αυτοσυνείδηση.

Σε μια Ουπανισάντ διαβάζουμε:

«Ο σοφός, δηλαδή το πνεύμα, δεν γεννιέται ούτε πεθαίνει. Αυτός δεν έχει έλθει από πουθενά. Αγέννητος, Αμετάβλητος, Αιώνιος, Αρχέτυπος δεν σκοτώνεται όταν το σώμα πεθαίνει.»

Στις Ουπανισάντ, ο κατ' εξοχήν «γνώστης» είναι το Άτμαν, απaráλλακτα όπως και ο «Νους» στον Πλάτωνα, «που αν και κρυμμένος, είναι παρών σαν θεόδοτη σπίθα που δένει με τόξο φωτεινό την ψυχή με το αιώνιο». Είναι ακόμα αξιοπρόσεκτο για τον παραλληλισμό ότι στο μύθο της δημιουργίας, τον Τίμαιο, «ο Νους μέσα στον άνθρωπο» έχει την αντιστοιχία του στο «Νου της Παγκόσμιας Ψυχής». Όσο για το φωτεινό τόξο που αναφέρει, στη Μουντάκα Ουπανισάντ διαβάζουμε ότι: «Το τόξο είναι η συλλαβή OM, το βέλος είναι το Άτμαν, το Μπράχμαν είναι ο στόχος». Στην Ταϊτρίγια Ουπανισάντ, ο εαυτός αποτελείται από πέντε στρώσεις (koshas) που ακολουθούν η μία την άλλη, από έξω προς τα μέσα και από την κατώτερη και πιο υλοβαρή, προς την ανώτερη και πιο λεπτή. Οι διάφορες αυτές στρώσεις ή θήκες που κλείνουν σαν μέσα σε κλουβί, όχι μόνο τον εσωτερικό εαυτό αλλά και γενικότερα το πολύμορφο κρυμμένο Μπράχμαν, πρέπει να αφαιρεθούν μία-μία έτσι που να γυμνωθεί και η τελευταία εσωτερική στρώση «σαν το ρύζι από τις αλλεπάλληλες φλούδες του». Στην Πολιτεία, ο Πλάτων λέει:

«Η ψυχή μοιάζει με τον Γλαύκο, το θεό εκείνο της θάλασσας που

έχει κολλημένες επάνω του αχιβάδες, φύκια και πέτρες, έτσι που να δυσκολεύεται κανείς να την αναγνωρίσει.»

Η Πλατωνική αντίληψη για την ψυχή, μαζί με τη διδαχή πως σκοπός της φιλοσοφίας και της πραγματικής γνώσης είναι το καθάρισμα από τις χαμηλότερες στρώσεις της, τα συμβολικά χαλίκια και αχιβάδες, η απαλλαγή της δηλαδή από τις υλικές επιθυμίες, «έτσι, που να μπορέσει να πετάξει ελεύθερη στον κόσμο του αληθινού». Οι τόσες ομοιότητες με τις Ουπανισάντς, που μέχρι τώρα αναφέραμε, μας κάνουν να σκεφτούμε τον Ευσέβιο που το 315π.Χ. μιλάει για μια «παράδοση» που την αποδίδει στον Αριστοξένη, τον πολύ γνωστό συγγραφέα «περί Αρμονικών» και μαθητή του Αριστοτέλη, σύμφωνα με την οποία Ινδοί Σοφοί πράγματι επισκέφθηκαν την Αθήνα και μίλησαν με τον Σωκράτη. Αναφορά σε επίσκεψη Ινδών Σοφών στην Αθήνα περιέχεται ακόμη και σε απόσπασμα από τον Αριστοτέλη που διασώθηκε από τον Διογένη το Λαέρτιο. Η εποχή εκείνη δεν έκανε διάκριση ανάμεσα στην Ανατολή και τη Δύση. Ο κόσμος ήταν ένας και ήταν καλό σημάδι για το μέλλον του ανθρώπου ότι, τόσο νωρίς στην ιστορία, συναντήθηκαν η Ελληνική και η Ινδική πνευματικότητα και άφησαν μια τόσο ευνοϊκή επίδραση η μία στην άλλη. Ο κόσμος σήμερα, όπως και χθες, έχει ανάγκη από τη σύνθεση των δύο. Ο Αγαθός και ο Σοφός, δεν διακρίνουν άνθρωπο από άνθρωπο, λαό από λαό. Είναι πολίτες του κόσμου και αποτελούν παράδειγμα ΠΑΓΚΟΣΜΙΑΣ ΑΔΕΛΦΟΤΗΤΑΣ.

Η αναζήτηση των Σοφών της Ελεατικής Σχολής (Ξενοφάνη, Παρμενίδη, Ζήνωνα) για μια πραγματικότητα που βρίσκεται πίσω από τα υλικά φαινόμενα, μοιάζει πολύ με την αναζήτηση των οραματιστών των Ουπανισάντς για «εκείνο που όταν γίνει γνωστό, γίνονται όλα γνωστά». Μπορεί κανείς, έτσι στην τύχη αν διαλέξει όμοιες ρήσεις, ειπωμένες από σοφούς σε όλες τις χώρες και σε διάφορες εποχές, να δείξει πως όλοι τους ανήκουν στην ίδια πνευματική οικογένεια. Ο ερμηνευτής των Ουπανισάντς δίδασκε: «Συνειδητοποιώντας τον Εαυτό» (atmaman viddhi) και ο Σωκράτης έλεγε: «Γνώθι σαυτόν». Ο Ισοκράτης παρατηρεί πως «ο τίτλος του Έλληνα ανήκει μάλλον σ' αυτούς που μοιράζονται τον

πολιτισμό μας, παρά σε εκείνους που έχουν αίμα όμοιο με εμάς.» Και ο Σουάμι Βιβεκανάντα συμπληρώνει: «Οι Έλληνες μπορεί να είναι ξένοι, αλλά εκείνοι ανάμεσά τους που έχουν ριζωμένη μέσα τους τη Σοφία είναι άξιοι σεβασμού. Όταν πρόκειται για τη Σοφία και το Θείον, δεν υπάρχει διάκριση ανάμεσα σε ομοεθνείς και αλλοεθνείς.»

Βιβλιογραφία:

Ίσα Ουπανισάντ, Σρι Αουρομπίντο, Βιβλιοθήκη Νέας Εποχής
Κένα Ουπανισάντ, Σρι Αουρομπίντο, Βιβλιοθήκη Νέας Εποχής
Ουπανισάντ της Γιόγκα, εκδ. Δωδώνη
Ιστορία της Ινδικής Φιλοσοφίας, Δ. Βελισσαρόπουλος, εκδ. Δωδώνη
Ουπανισάντ. Εκδ. Καστανιώτη
Μυστική Δοξασία, Έλενα Π. Μπλαβάτσκυ, εκδ. Πνευματικός Ήλιος
Πλάτων και Ουπανισάντ. Β. Βιτσαξής, εκδ. Εστία
Εισαγωγή στον Πλάτωνα, Ι.Ν. Θεοδωρακόπουλος
Philosophies of India. H. Zimmer
Myths and symbols in Indian art and civilization, H Zimmer, Princeton University
Eastern Religion and Western Thought, Radhakrinshnan, Oxford University Press
Invitation to Indian Philosophy, T.M.P.Mahadevan
The Message of the Upanisads. Swami Ranganathananda, Bombay 1971
Eight Upanisads (with the commentary of Shankaracharya), Advaita Ashram

Η Κρυσταλλία Ιωαννίδου είναι αρθρογράφος του περιοδικού Ιλισός της Θεοσοφικής Εταιρείας στο οποίο έχει δημοσιευθεί το κείμενο.

Πηγή: ideotopos.gr

Φωτό: wikipedia